

TUDÁSARCHÍVUM ÉS A HUMBOLDT FÓRUM*

A TUDOMÁNY, A MŰVÉSZET ÉS A KULTÚRA ÚJ EGYÜTTMŰKÖDÉSI FORMÁI BERLINBEN

Rózsa Erzsébet

az MTA doktora, egyetemi tanár,
Debreceni Egyetem Filozófiai Intézet, a DE Bioetikai Kutatócsoport vezetője
rozsza.erzsabet@arts.unideb.hu

2010. október elején a német nemzeti ünnep alkalmából Manfred Rettig, a *Berlini Palota Alapítvány – Humboldt Fórum* (Stiftung Berliner Schloss-Humboldtforum) szövivője tartott előadást a Debreceni Akadémiai Bizottság szervezésében. 2010 decemberében a *Porosz Kulturális Örökség Alapítvány* (Stiftung Preussischer Kulturbesitz) Berlinben rendezte meg azt a konferenciát, amely a művészet, a kultúra, a tudomány új együttműködési formáit és lehetőségeit vizsgálta a megváltozott és változó információs és tudástársadalom feltételei mellett. Mindkét rendezvény tanulságokkal szolgálhat az érintett magyar intézmények számára.

I. Tudásarchívumok

A Porosz Kulturális Örökség Alapítványának elnöke, Hermann Parzinger a *tudásarchívum*

kifejezés magyarázatával indította nyitó előadását. Az újkeletű kifejezés a múzeumok, könyvtárak és levéltárak átfogó fogalma, kulturális javak, emlékezeti és információs intézmények jellemzésére. Sokrétű kapcsolataik révén ezek az intézmények sajátos, újfajta konstellációt alkotnak. Nem csupán a korábbi generációk áthagyományozott kulturális örökséget őrzik, például műalkotások, írásos emlékek, képi vagy hangforrások formájában. Nemcsak elmúlt korok emlékezetének tárolójaként szolgálnak, hanem olyan tudásforrásként, amelyek ma és a jövőben is képesek hatni. Az e forrásokkal végzett újszerű munkaformáknak mind a tudomány, mind a tudástársadalom szempontjából a jövőt befolyásoló hatásuk lehet.

Miről is van szó? Nyilvánvaló, hogy egy középkori okirat tudásforrás. Ám a műalkotásoknak nemcsak kulturális-esztétikai értékük van, hanem mindig kifejeznek társadalmi, szociális, politikai vagy vallási kontextusokat, amelyek ezen alkotások újszerű megközelítésével még inkább feltárhatók lesznek. A feltárás folyamán e műalkotások természettu-

---

* A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Terven keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

dományos kutatások tárgyai is, ha a konzerválás vagy az anyag, illetve a kor meghatározásának kérdései felmerülnek. Ezért a kulturális javak és az ezeket őrző intézmények mindig sokrétű információs források.

A Porosz Kulturális Örökség Alapítvány a tudásarchívumok egészen különböző területeit fogja át, éppen ez adja egyedülálló jellegét. Hozzá tartoznak a berlini Állami Múzeumok, az Állami Könyvtár, az Állami Levéltár, az Ibero-Amerikai Intézet és a Zene-kutatás Állami Intézete. Számos kutatóintézet tartozik hozzá, így a Múzeumkutatási Intézet vagy a Rathgen Kutató Laboratórium. Az alapítvány az intézmények közötti interakciók támogatását állítja középpontba, összekapcsolva a művészetet és a kultúrát a tudománnyal és a kutatással. Gazdag és sokrétű tudásarchívumai alkotják az alapját a gyűjteményekre irányuló kutatásoknak, a tudományos szolgáltatásoknak és a kulturális kínálatoknak. Széleskörű kül- és belföldi partnerkapcsolatokkal rendelkeznek tudományos és kulturális területen egyaránt.

A tudásarchívumok: a tudás létrehozásának és körforgásának központjai

2010 a berlini Tudomány Éve volt. Az alkalmat az adta, hogy 1810-ben alapították a Humboldt Egyetemet. A Tudomány Évéhez a Porosz Kulturális Örökség Alapítvány is csatlakozott: profilírozta és elhelyezte magát a tudományos térképen, amelyet a mai Berlin illetékes intézményei alkotnak. Sajátossága és funkciója a tudásarchívum: a tudás létrehozásának, körforgásának és közvetítésének biztosítása. Ennek révén szilárd helye van a berlini és a német tudományos élet széles spektrumán. A múzeumok, könyvtárak és levéltárak sajátosságaihoz hozzá tartozik a kutatás, a tudományos szolgáltatás és a kulturális akti-

vitások hármasságának összhangja. Ez egy-egy projekt esetében is jól megfigyelhető. Például a Rézmetszetgyűjteményben (*Kupferstichkabinett*) jelenleg a szövetségi minisztérium által finanszírozott projekten dolgoznak, amelyhez a város arculatát meghatározó építész, Karl Friedrich Schinkel több mint ötezer rajza tartozik. A rajzokat most konzerválják, kutatják és digitalizálják. Ez a projekt, amelynek eredményei egy online adatbank, számos publikáció és 2012-ben egy nagy Schinkel-kiállítás lesznek, a múzeumi munka minden aspektusát felöleli, és mintaszerűen mutatja be szoros összefonódásukat.

A tudásarchívumokhoz kapcsolódó együttműködések a tudomány és a társadalom közötti kölcsönhatásokban gyökereznek. Szolgáltató intézményekként nyilvánvalóan nem öncélúan működnek. Napjainkra megkerülhetetlen lett az intézményi határokon túlnyúló együttműködés, a tudományos és nem tudományos területekről való partnerekkel a kooperációs formák és hálózatok kiépítése. Feltéve, hogy a tudásarchívumok valóban aktívan részt akarnak venni a modern információs rendszerek kutatásában és alakításában, illetve a kulturális életben. A potenciális partnerekkel együtt olyan fórumot kell létrehozni, amely a közös stratégiáról, az együttműködési lehetőségekről és a használok igényeiről való dialógust segítheti. A hálózati forma egyre nagyobb jelentőséget kap, hiszen a kihívásokat, amelyekkel a 21. század elején a tudásarchívumok szembesülnek, az egyes intézmények önmagukban nem tudják kezelni. A használok elvárásai is egyre inkább az átfogó kínálatokra állnak rá.

Tudásarchívumok és a digitális kor kihívásai

A múzeumok, a könyvtárak és a levéltárak már rég nem csupán információs szolgáltatók

és tárolóhelyek. A mai tudástársadalomban az információáradat mind nagyobb és gyorsabb lesz, közben a tudás avulása is nőni fog.

Kulturális javaink teljes digitalizálása a következő évtizedek egyik nagy kihívása. A gyűjtemények digitalizálása és rendelkezésre bocsátása az információs rendszerekben mindenekelőtt technikai kérdés, amelynek szükségességét ma már senki nem vitatja. Rendkívül érzékeny anyagok vagy háromdimenziós tárgyak tömeges digitalizálására megfelelő technikai megoldásokat kell kifejleszteni. Olyan feladatokat kell megoldani, mint az adatok hosszú távú archiválása, egységes módszerek kifejlesztése a kulturális hagyaték minden területén vagy a nemzetközi standardok kompatibilitása.

A kutató, a szolgáltató és a kulturális dimenzió és a megfelelő funkciók a globalizált és hálózatos világunkban olyan mértékig kitágultak és összefonódtak, hogy a múzeumok, a könyvtárak és a levéltárak csakis a szakterületük és intézményük határait átlépő gondolkodásmód révén rendelkezhetnek jövőképes tudással és munkamódszerekkel. Ez az egyetemi és más kutatási helyekre is érvényes. A kutatási infrastruktúrában és az eredmények közvetítésében, s magában a kutatásban is új technológiák játszanak szerepet, amelyek – ha kreatívan alkalmazzuk – innovatív módszerekhez és kínálatokhoz vezetnek.

Tudásarchívumok és szakterületeket átfogó együttműködések

A szakterületeket átfogó együttműködési formákban rejlő potenciált, valamint a kutató, a szolgáltató és a kulturális aktivitások szoros kapcsolatának pozitív kihatásait jól mutatja a Porosz Kulturális Örökség Alapítvány néhány példája. Például a tárgyi vonatkozású

kutatás a szűk szakmai jellegen túl olyan sajátos feltételeknek van alávetve, amelyek a konzerváló, restaurátori, természettudományos, archiválási és gyűjteményspecifikus aspektusoktól jogi, társadalmi és politikai kérdésekig terjednek.

Az érintetteknek ezért olyan tudásra van szükségük, amelyet a szokásos egyetemi képzés nem biztosít. Ebből a nehézségből keletkezett a berlini Szabad Egyetemmel (Freie Universität) közös ötlet: graduális programot dolgoznak ki a tudóstanpótlás képzésére a tárgyi vonatkozású kultúrtörténeti kutatás területén. A Porosz Kulturális Örökség Alapítvány gazdag múzeumi, könyvtári és levéltári állománya éppen úgy kínálkozik erre, mint a szakok széles spektruma a berlini egyetemeken. A tervezett program (*Material Cultures and Object Studies*) egyedülálló. Módszertani és elméleti területeken tervezik a megfelelő ismeretek közvetítését az objektumalapú kutatások kvalifikálására a történelem, a művészet és a kultúra tudományainak területén, valamint a tudományos archívumokban végzendő konkrét munkaterületeken. Indulási fázisában a program doktorképzési szintű lenne a TOPOI-klaszter keretében, és az ókortudományokra összpontosulna. Közép- és hosszú távon azonban a művészet-történetet és az Area Studiest is bekapcsolják, és bővítik a tartalmi spektrumot.

2009-ben hozták létre Berlinben a *Transzregionális Stúdióumok Fórumát* a különböző kutatási projektek együttműködésének példájaként. Ez a fórum a bölcsészeti és a társadalomtudományok területén támogat transznacionális és transzkulturális hálózatokat. Emellett erősíti a különböző tudományterületekhez tartozó tudósok, a különböző kutatási tradíciók és intézményi struktúrák közötti kooperációt. Berlin szinte predesztinálva van

erre a regionális kutatások gazdag tárházaként, amelyhez kézenfekvően kapcsolódik mind a transzregionalitás, mind a nemzetközi profil. Ehhez a fórumhoz tartoznak többek között a Szabad Egyetem, a Humboldt Egyetem, a Berlin-Brandenburgi Tudományos Akadémia, a Német Régészeti Intézet, a Tudománykutatás Német Intézete, a Világ Kultúráinak Háza, a Max Planck Intézet egyes egységei, illetve a Berlini Tudományos Kollégium, meg a Porosz Kulturális Örökség Alapítvány az Etnológiai Múzeummal és az Ibero-Amerikai Intézettel. Az e fórum keretében vizsgált témák a leendő Humboldt Fórum munkájában is fontos szerepet fognak játszani.

Azzal a közös céllal, hogy a kulturális örökséget jobban védjék és ennek jelentőségét még erősebben tudatosítsák a köztudatban, létrehozták a *Kulturális Örökség Kutatásának Szövetségét* az alábbi intézmények részvételével: a Fraunhofer Társaság (*Fraunhofer Gesellschaft*), a Leibniz Közösség (*Leibniz Gemeinschaft*) és a Porosz Kulturális Örökség Alapítvány. A három partner szellem-, kultúra- és természettudományi kompetenciáinak összekapcsolása segíti a fenti cél megvalósulását. A Porosz Kulturális Örökség Alapítvány öt intézményének gazdag állományát hozza be a szövetségbe, a Leibniz Közösség öt kutatási múzeummal képviselteti magát, a Fraunhofer Társaság mint Németország kiemelkedő alkalmazott technológiai kutatóintézménye tizenöt intézetének természettudományos kutatásával lép be. Közös kutatási projektek keretében a kulturális javak innovatív restaurálási és konzerválási technikáinak kifejlesztése és kipróbálása a feladat. A kutatás és a restaurálási gyakorlat közötti tudástranszfer intenzívebbé tétele is a célok közé tartozik. További cél, hogy a *kulturális örökség kutatás virtuális német központját* létrehozzák, mely

a jövőben még jobban koordinálja majd a partnerek potenciálját és stratégiáját.

Az ilyen együttműködések a kutatási infrastruktúra javát is szolgálhatják. Példa erre a berlini Állami Könyvtár (*Staatsbibliothek*), amely a Fraunhofer Társaság Alkalmazott Polimerkutatási Intézetével a rendkívül érzékeny papírok stabilizálására innovatív megoldást fejlesztett ki. Csak e stabilizálás és vékony fóliába való csomagolás után vált lehetővé a digitalizálás.

A stratégiai partnerség és az innovatív technológiák alkalmazása révén bekövetkező tudományos haladásra jó példa az Egyiptomi Múzeum és a papiruszgyűjtemények, valamint a Fraunhofer Társaság egy másik intézete között létrejött projekt. Az Egyiptomi Múzeumhoz tartozó egyedülálló papiruszgyűjtemény rendkívül erősen sérült állapotban van, emberi kéz által történő rekonstrukciója lehetetlen. A Fraunhofer Intézet már nevet szerzett magának a megsemmisített Stázi-akták automatizált virtuális rekonstrukciójával. A töredékes papiruszokat azonban nemcsak virtuálisan, hanem fizikailag is össze kell rakni, mert a kutatás számára nemcsak a rekonstruált írárok transzkripciója fontos, hanem az összefüggő anyag elemzése is. A helyreállítás folyamán a számítógépeknek és a szakmai tudásnak szorosan együtt kell működniük. Az ilyen kooperációban nyert technikai tudás és szakmai ismeretek egymást kölcsönösen támogatják és inspirálják.

A tudásarchívumok közvetítő funkciója

A tudásarchívumok anyagának elérhetőnek kell lennie. A közvetítési feladat alapvető jelentőségű: a hozzáférési lehetőségek biztosítása mind a tudós közösség, mind a szélesebb nyilvánosság számára elengedhetetlen. A tudásarchívumok fontos szerepet töltenek be a

képzésben és a tudáshoz való hozzáférés biztosításában, ami lényeges előfeltétele a tartós gazdasági és társadalmi fejlődésnek.

Különösen jelentős hozzáférési lehetőséget ígér a kiépítés fázisában lévő Német Digitális Könyvtár (DDB). A közös nemzeti portálon múzeumok, levéltárak és tudományos intézetek tárgyainak digitális másolatai fognak rendelkezésre állni: könyvek, képek, zenés darabok, filmek, szobrok és kulturális emlékművek 3D-s felvételei. A DDB kuratóriuma és kompetenciahálózata a Porosz Kulturális Örökség Alapítvány keretében jött létre, 2011 végére tervezik az indulást.

A Porosz Kulturális Örökség Alapítvány további kínálata az SPK-digital, amely megcélozza mind a tudósokat, mind az érdeklődő közönséget. Az SPK-digital elektronikus eszközként öt alapítványi anyag már meglévő digitális tartalmaihoz kínál hozzáférést. Ha például beírjuk a Karl Friedrich Schinkel szót a keresőbe, 959 találat jelenik meg az öt alapítványi anyagból, köztük Schinkel képei, festményei, rajzai és vázlatai a berlini múzeumok gyűjteményeiből, aztán saját kezű levelei az Állami Levéltárból, könyvtári anyagok az Állami Könyvtárból és a Zenekutatási Intézetből. És a portál még korántsem teljes. Az SKP-digital témaportálokat is kínál. Már rendelkezésre állnak olyan portálok, mint a *Rund um Humboldt*, a *Kinder- und Jugendkultur* és Nagy Frigyes közelgő 300. születésnapja alkalmából a *Friedrich 300*. Az SKP-digital tartalmai beépülnek a DDB-be. Ezek a sokoldalú kapcsolódási lehetőségek önmagukban is interdiszciplináris munkára ösztönöznek. Óriási előny, hogy egészen különböző források egy helyen érhetők el, ami rengeteg utazást és időt spórol meg ahhoz képest, mint ha a forrásokat eredetiben akarnánk megtekinteni.

A múzeumok, a könyvtárak és a levéltárak feladata ma már nem redukálható a kulturális örökség megőrzésére, kiállításokon megolvasótermekben való hozzáférésre. Az új feladatok és együttműködések révén létrejövő tudásarchívumok modern, dinamikus intézmények, amelyek új utakat nyitnak az érintett területek számára, amelyek aktivitásaikkal hozzájárulnak a kutatás, a tudományos szolgáltatás és a kulturális élet innovatív formáinak létrejöttéhez. Ez mind a tudomány, mind a társadalom számára rendkívül fontos. A modern média korában mindez elengedhetetlen, miként az is, hogy a politika megadja a szükséges támogatást.

2. A Humboldt Fórum

Manfred Rettig építész, a Berlini Palota Alapítvány – Humboldt Fórum szövivője a német nemzeti egység napja alkalmából a Debreceni Akadémiai Bizottságban tartott előadást a DAB Filozófiai Munkabizottsága meghívására, a berlini Német–Magyar Társaság (*Deutsch-Ungarische Gesellschaft, Berlin*) támogatásával. Az előadás középpontjában a berlini palota újjáépítési terve állt. Hogy az újjáépítendő palotának a Humboldt Fórum részeként való hasznosítását mint alapvető feladatot és funkciót megértsük, érdemes más tényezőket és tágabb összefüggéseket is felidézni.

Bármennyire is összenő az, ami összetartozik (Willy Brandt), Berlinben ez maradéktalanul még nem következett be: a kelet-német kontra nyugat-német múlt még mindig ott kísért a mindennapokban. Még a nagyszerű vízió kapcsán is, hogy az egykori városi palotát Berlin szívében újjáépítsék, és világviszonylatban is egészen újszerű kulturális fórumként hasznosítsák. A kelet-berliniek többsége kezdettől fogva ellenezte ezt. Sokan ragaszkodtak a Honecker-féle Köztársasági

Palotához (*Palast der Republik*), amelyet a múlt század 70-es éveiben pontosan az egykori császári palota helyén építettek. A Köztársasági Palota évekig elhúzódó bontása idején az egyre zsugorodó épület a kelet-németek zárandokhelyévé vált. 2010 nyarára aztán már egy nagy kiterjedésű, szépen gondozott, egyszerű füves park állt a hajdani császári palota, illetve utóda, a Köztársasági Palota helyén.

Ezen a területen tervezik újjáépíteni az egykori császári rezidenciát, amelyben a Humboldt Fórum kap majd helyet. A Palotatér (*Schlossplatz*), az újjáépítés helyszíne a Múzeum-sziget túloldalán, a Humboldt Egyetem, az Állami Operaház és a Német Történeti Múzeum közvetlen közelében, az Unter den Linden keleti végén található. A leendő épületkomplexumban Berlin több kiemelkedő múzeumi gyűjteménye és tudományos létesítménye kapna helyet, azzal a céllal, hogy inspirálják a tudományok és a művészetek, valamint a világ különböző kultúrái közötti újszerű és korszerű dialógust.

A múlt

A berlini városi palota a brandenburgi választófejedelem, majd a porosz királyi és német császári család téli rezidenciájaként szolgált. Építése a 15. század közepén kezdődött, és századokon át folytatódott. Nagy Frigyes idején Andreas Schlüter építész tervei alapján a protestáns barokk egyik legjelentősebb világi épületévé nőtte ki magát. Schlüter építészeti terveit Bernini Louvre-vázlatai inspirálták. A külső és belső építészeti munkákban később olyan nagynevű építészek vettek ki részüket, mint Albert Dietrich Schadow vagy Karl Friedrich Schinkel. Több alkalommal a német történelem jelentős eseményeinek helyszínéül szolgált a kastély és a tér is. 1848 márciusában forradalmi események zajlottak

a téren, amelyet az akkori császár a balkonon tartott beszédeivel igyekezett mérsékelni. Az első világháború kezdetén ugyancsak ezen a balkonon szónokolt II. Vilmos császár, s erről a balkonról jelentette be Karl Liebknecht szocialista politikus 1918. november 9-én a császári Németország katonai vereségét, és kiáltotta ki a szocialista köztársaságot. Ezt a portált – természetesen Liebknecht és nem a császárok előtt tisztelegve – az NDK beépítette az új Államtanács épületébe, s ma is ott található.

A palota a második világháború idején súlyosan, de nem helyrehozhatatlanul megsérült. A második emeleten 1945–49 között még kiállításokat is tartottak. Ám az NDK vezetése – Walter Ulbrichttal az élen – a városközpontot szocialista mintára akarta átalakítani, amibe a kastély nem illett bele. Ezért 1950-ben felrobbantották. 1973–76 között építettek föl az egykori császári rezidencia területén a Köztársasági (Honecker) Palotát.

A Schloss a német újraegyesítés után

A palota körüli vita az 1990-es évek elején új kontextust kapott. Immár nemcsak ez volt a tét, hanem a németeknek a saját történelmükhöz való viszonya és ennek újraértelmezése. 1992-ben két magánkezdeményezés indult. A Berlini Palota Támogató Egyesülete (*Förderverein Berliner Schloss*) 1993–94-ben elkészítette a kastély színes installációját az eredeti helyszínen és az eredeti méretek szerint, aminek célja az volt, hogy aktivizálja a berliniek emlékezetében az újjáépítés szükségességét. Széleskörű vita bontakozott ki az újjáépítés támogatói és ellenzői között, amire hatással volt az épület politikai és kulturális szimbolikája. A támogatók a palota újjáépítésének a németek számára fontos új identitásképző szerepét emelték ki. Az ellenzők a rekonstruk-

ció koncepcióját kifogásolták, a teljes rekonstrukció már csak azért is lehetetlen, mert nem ismert az épületsoport minden részlete. A műemlékvédelem elveinek is ellentmondana ez a cél, mert az elvek az emlékművek és műemlékek megőrzését és ápolását célozzák meg, nem pedig historizáló újjáépítéseket. Az újjáépítés hívei főleg a kultúra, a politika és a sport prominens személyiségei közül kerültek ki, míg az ellenzők főként az építészek és műemlékvédők köreiből tartoztak.

Döntés az újjáépítésről

A szövetségi kormány 2000-ben külön bizottságot hozott létre a Berlin történelmi központjának jövőjét illető kérdések kezelésére. Ez a bizottság 2002-ben azt javasolta, hogy eredeti méretében és eredeti helyén építsék föl a császári palotát, a Köztársasági Palota lebontása után. Ezt esztétikai és városépítészeti érvek támasztják alá. Ahhoz, hogy a történelmi városképet helyreállítsák, legalább három homlokzatnak és a palota egyik barokk stílusú részének a helyreállítása szükséges. A bizottság alternatívát javasolt: 1. egy olyan elképzelést, amelynek eredményeként a leendő új épület tereiben lehetséges lenne majd a palota belső részeinek újjáépítése; 2. a Schloss külső részeinek olyan újjáépítését, amely legalább a három domináns barokk homlokzatot és a kisebb palotaudvart, az egyik építészről elnevezett *Schlüterhofot* foglalná magában.

A német parlament elsöprő többséggel a második változat mellett döntött. Ez a döntés része volt a Berlin történelmi központja tartalmi átalakításáról szóló koncepciónak. Egyetértés volt abban, hogy a Múzeum-szigetet és az újjáépítendő Schloss komplexumát közösen kell hasznosítani. A német kormány 2007 tavaszán a Humboldt Fórum névvel jelölte

meg a kulturális centrumként való közös hasznosítást, és javasolta, hogy PPP-konstrukcióban történjen meg a terv kivitelezése. 2007-ben mintegy 550 millió euróra becsülték a költségeket. 2008 végén a zsűri az olasz építész, Francesco Stella modellje mellett döntött, akinek sikerült egyfelől a történelmi szempontot érvényre juttatni, másfelől viszont modern választ talált a kihívásra. Ez utóbbi azt jelenti, hogy a keleti oldalt, amely egy olasz loggia-homlokzathoz kapcsolódik, meghagyta szabadon alakíthatónak, és ezzel bizonyos könnyedséget ad az épületegyüttesnek. Eredetileg 2009 őszére kellett volna elkészülnük a kivitelezési terveknek, az építkezésnek pedig 2010 második felében kellett volna megkezdődnie. A pénzügyi és gazdasági világválság azonban közbeszólt.

A Schloss kulturális centrumként való használata: a Humboldt Fórum

A tervezett kulturális központ névadói a Humboldt-fivérek lettek, akik kiemelkedő alakjai voltak Poroszország szellemi felvirágzásának a 19. század elején – Wilhelm von Humboldt a berlini egyetem alapítójaként. Ő volt az akkor igen modernnek számító porosz klasszikus iskolai képzés létrehozója. Alexander von Humboldt pedig az Európán kívüli kultúrák kutatójaként, az amerikai és az ázsiai kultúrák kiváló szakértőjeként ma is mintaadó más kultúrák megismerésében és a kultúrák közötti dialógusok folytatásában.

A *Humboldt* elnevezéssel a korai 19. század felvilágosodás-eszményét újították föl, egy kétségtelenül autentikus helyszínen: Berlin szívében a művészet, a tudomány és a kommunikáció egyedülálló fórumát kívánják létrehozni. A feltételek adottak. A Múzeum-sziget az európai gyűjtemények széles spektrumát fogja át, a legkorábbi elő-ázsiai, illetve

egyiptomi kultúráktól a régi Nemzeti Galéria 19. századi gyűjteményéig. A koncepció középpontjában a palota és a Múzeum-sziget területeinek olyan átváltozása áll, miszerint ez a hely az európai és az Európán kívüli művészetek, kultúrák és tudományok egyetemes helyévé (*Weltort*) lesz. Rendezvény- és konferenciaközpontot létesítenek itt. Hangsúlyos eleme az elképzelésnek információs és kommunikációs feladatok ellátása széles közönség számára.

Az elképzelések kivitelezéséhez a nyugat-berlini Dahlem Múzeumból a palotába fog kerülni az Etnológiai Múzeum afrikai művészeti és népművészeti anyaga (amely a világ egyik legnagyobb gyűjteménye kb. fél millió darabos állományával), a két amerikai és ázsiai gyűjtemény, valamint az Ázsiai Művészet Múzeuma. (A gazdag ázsiai gyűjtemény az ún. Selyemút régióiból, az indiai szubkontinensről, Indokína, Japán és Korea mesterműveiből tevődik össze.) Ezek a Humboldt Egyetem egyedülállóan gazdag tudományos gyűjteményeivel, valamint a Központi- és Tartományi Könyvtár Európán kívüli irodalmi anyagaival együtt közös kulturális fórum-má kapcsolódnak össze: szó szerint a „világtudás” (*Weltwissen*) fórumává.

A leendő palota – már csak elhelyezkedésénél fogva is – egyedülálló hálózatot képez a közvetlen közelében található tudományos intézményekkel (Humboldt Egyetem, Állami Könyvtár), művészeti létesítményekkel (Múzeum-sziget, a Schinkel építette templom, amely ma Schinkel-múzeum, és az ugyancsak az ő nevéhez fűződő Építészeti Akadémia együttesével), valamint közintézményekkel (Külgügyminisztérium, Német Történeti Múzeum) együtt.

A Múzeum-szigeti, hat évezredből származó európai gyűjtemények, valamint az Euró-

pán kívüli gyűjtemények az „univerzális múzeum” eszméjét vetik előre. Ebben a múzeumkoncepcióban fontos elem az európai gyűjteményekre való reflektálás, más kultúrák szemüvegén keresztül. A két múzeumegyüttes komplex összjátéka révén áll elő az „univerzális múzeum” flexibilis és multimedialis világa, amely dialógusba állítja szinte az egész világ művészetét és kultúráját – egyetlen helyen: Berlin szívében.

A Humboldt Fórum hívószavai az interdiszciplinaritás, a nemzetköziség és a mindenki számára való hozzáférhetőség. Emögött az a megfontolás áll, hogy a globalizált világban az egységes, uniformizált szaknyelvek uralkodtak el, ami gátolja az idegen kultúrák, a másfajta gondolkodás és a mássággal szembeni érzék és nyitottság érvényesülését. Ezzel szemben a Humboldt Fórum azt a célt tűzi ki, hogy a különböző kultúrák mássága iránti jobb megértést közvetítse. S csak az képes idegen országok kultúráját megérteni, aki ismeri ezek gyökereit. Ezzel a koncepcióval Berlin a Humboldt Fórum révén a kultúrák megbékélését kívánja támogatni, a kultúrák és civilizációk háborújával szemben.

Mindennek a németek is nyertesei lehetnek. Ugyanis Németország olyan fővárosra tehet szert, amelynek szívében a múlt és ennek megismerése a jövőt szolgálja. Az új Berlin eszméje a népek és a kultúrák megértését vizionálja, amit a művészet, a kultúra és a tudomány médiumai közvetítenek. Ez a fórum küldetésének a lényegi eleme. Vagyis nem a háború és a politikai önkényeskedések révén elpusztult város pusztja rehabilitációja a cél, hanem egy teljesen új, jövőbe mutató elképzelés megvalósítása.

A Tudományos Múzeum is szerves része lesz a koncepció kivitelezésének. A nyersanyagokban szegény Poroszországban a tudomá-

nyokat mindig is támogatták: a császárság rá volt utalva polgárai tudására. Az 1810-ben alapított berlini egyetem elődje a Nagy Frigyes idején életre hívott Leibniz Akadémia és a Tudományos Akadémia volt. Az 1685-ös toleranciarendelet hatására a protestáns Poroszországba menekülők áradata érkezett Európa számos országából: hugenották, kálvinisták, zsidók és más üldözöttek. Ebben a légkörben a tudományos képességek, ambíciók és képzettség felértékelődtek. Ez hozzájárult ahhoz, hogy Poroszország élenjáró országa lett a tudományos innovációnak. E korszak egyik utolsó csúcspontja a 20. század eleje volt, amikor Berlinben élt a legtöbb Nobel-díjas tudós. Ennek a virágzásnak a Harmadik Birodalom vetett véget. Valami maradt a fénykorból: a világ talán legjelentősebb tudományos gyűjteményei (például Rudolf Virchow orvosi gyűjteménye) a Humboldt Egyetem birto-kában vannak, és ezek legfontosabb részeit ki fogják állítani a Humboldt Fórumon tervezett Tudományos Múzeumban.

A Humboldt Fórum kulturális, művészeti és tudományos dialógusok egyedülálló

helyszíneként nem historizáló szellemű idea, hanem nagyon is modern gondolat. Olyan konkrét feladatokat lát majd el, amelyek a német történelmet, kultúrát, művészetet újszerű és korszerű módon kapcsolják be a világgkultúra keringésébe. Emellett agóráként a német főváros társadalmi életének centrumaként is működik majd. Végül, de nem utolsósorban arra is számíthatunk, hogy ez az egész világon egyedülállónak számító, leendő művészeti-kulturális-tudományos centrum turisták tömegeit vonzza majd a városba.

A német kormány 2007 nyarán jóváhagyta a Humboldt Fórum építéséhez szükséges költségeket. A tervek szerint 2010 és 2013 között kellett volna a palotának újjáépülnie. A gazdasági válság azonban közbelépett: a kormány az építkezést megkezdését 2014-re halasztotta, a befejezést 2017-re tervezi.

Kulcsszavak: *tudásarchívum; múzeumok, le-véltárak, könyvtárak új együttműködési formái, új tudományos és technikai megoldások; Humboldt Fórum: információs és kommunikációs funkciók, a kultúrának párbeszéde*

IRODALOM

- Feireiss, Kristin – Boddien, Wilhelm von – Förderverein Berliner Schloss (Hrsg.) (1993): *Das Schloß? Eine Ausstellung über die Mitte Berlins*. Ernst, Berlin
- Boddien, Wilhelm von – Engel, Helmut (Hrsg.) (2000): *Die Berliner Schlossdebatte. Pro und Contra*. Berlin-Verlag Spitz, Berlin
- Inés-Hennet, Anna (2005): *Die Berliner Schlossplatzdebatte*. Im Spiegel der Presse. Verlagshaus Braun, Berlin
- Rettig, Manfred (Hrsg.) (2011): *Rekonstruktion am Beispiel Berliner Schloss aus kunsthistorischer Sicht. Ergebnisse der Fachtagung im April 2010. Essays und Thesen*. Franz Steiner Verlag, Stuttgart
- dan/ddp (2010): Berliner Schloss: Wiederaufbau wird auf 2014 verschoben. *Spiegel Online*. 7. Juni 2010.

<http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/0,1518,699159,00.html>

- Kilb, Andreas (2010): Die Brache der Nation. Das Berliner Schloss wird später gebaut – oder nie. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 8. Juni 2010. <http://www.faz.net/artikel/C30703/die-brache-der-nation-30272751.html>
- Parzinger, Hermann (2010): *Wissensarchive im Dialog mit Wissenschaft und Gesellschaft*. Rede zur Eröffnung der Tagung am 9. und 10. Dezember 2010. http://hv.spk-berlin.de/deutsch/presse/archiv/2010/101210_Wissensarchive.pdf

WEB-LINKEK

Informationen zu Stadtschloss, Berlin im BAM-Portal Förderverein Berliner Schloss e.V.

EGY ÁLLANDÓ BIZOTTSÁG SZÜLETÉSE 1881–1883

Ács Tibor

a hadtudomány doktora, egyetemi magántanár
tiboracs@t-online.hu

Széchenyi István és alapítótársai természetesen tartották, hogy a Magyar Tudós Társaság, vagyis a Magyar Tudományos Akadémia munkálkodása minden tudományra, így a hadtudományra is kiterjedjen, „hazánk előmenetele” és az „ország védelme” érdekében. Ennek egyik tényleges példája az Akadémia egy új tudományos műhelyének, az állandó hadtudományi bizottság 130 évvel ezelőtti létrehozásának kezdeményezése, megalakulása és tevékenysége.

A 19. században uralkodó tudományos felfogás szerint, a matematikai elveken alapuló „haditudományokat” a megalakult Magyar Tudós Társaság definíciója a „Mathezisi” osztályba sorolta. Ez kitűnik Festetich László gróf 1826. június 27-i adományleveléből és az 1827. évi 19. törvénycikkelybe foglalt ajánlatából. Tanárky Sándor őrnagy, az MTA első hadtudományi rendes tagja, *A hadtudományoknak az álladalmak, s különösen magyar hazánk fenntartására életbe ható fontosságáról* című, 1838. november 19-i székfoglalójában is „a mathematicai elveken alapuló hadtudományok szorgalmas műveléséről” beszélt.

A reformkorban, a polgári forradalom és szabadságharcban, az abszolutizmus és a dualizmus idején munkálkodó jeles hadtudósok (Kiss Károly, Tanárky Sándor, Mészáros Lázár, Hollán Ernő, Tóth Ágoston, Ká-

polnai Pauer István, Rónai Horváth Jenő és mások) tudományos életművéhez hasonlóan óriási történelmi tetteknek számít a Magyar Tudományos Akadémián azoknak a szervezeti formáknak a megteremtése, amelyek hozzájárultak a hadtudományok fejlődéséhez.

A 19. század utolsó harmadára nagy társadalmi, politikai, gazdasági, technikai, kulturális, tudományos és hadügyi változások következtek be Európában, az Osztrák–Magyar Monarchiában és Magyarországon. Az ipari forradalom eredményeként alakult ki a hadügyi fejlődés új korszaka. Az új hadügyi éra tudományfejlődési folyamatának fő jellemzője a hadi tudományok egyre több ágra bokrosodása, ezek a kutatások során szétfejtették, elhagyták a diszciplína merev határait, kereteit, és más tudományterületekkel együttműködve, elegyedve értek el új eredményeket. Először a poroszok dolgozták ki a haditechnikai vívmányok hatására a hadseregszervezés, a kiképzés, a hadviselés szükségességét. Helmuth Karl von Moltke tételei a jövő háborújáról és a hadügyről elterjedtek Európában, és kisebb-nagyobb eltéréssel a porosz modell szerint működött minden európai állam hadügye és hadserege.

Emellett a magyar katonai gondolkodás fejlődésében nagy szerepet játszott, hogy az 1867-es kiegyezéssel az önkényuralom helyé-